

1989), a potkraj XX. st., na ovoj istraživačkoj tradiciji razvijaju se tzv. urbane studije koje su posvećene suvremenim urbanim transformacijama i post-industrijskom tipu grada.

Urbana sociologija u Hrvatskoj

Hrvatska urbana sociologija ima dugu tradiciju promišljanja grada. Počevši od poznate knjige Rudija Supeka *Grad po mjeri čovjeka* (1987) i svojevrsnog udžbenika *Urbana sociologija* (1985) Ognjena Čaldarovića, ta se grana u hrvatskoj akademskoj zajednici razvijala na katedrama urbane sociologije na hrvatskim sveučilištima na kojima se studira sociologija, ali i na studijima arhitekture i urbanizma, te putem institutskih znanstvenih i stručnih istraživanja.

Kada je riječ o hrvatskim sveučilištima, od 1980-ih raste produkcija publikacija u području urbane sociologije: znanstvenih članaka i knjiga, te stručnih publikacija koje predstavljaju rezultate teorijskih spoznaja i empirijskih istraživanja. Neka su od važnijih djela knjige dugogodišnjeg profesora i voditelja katedre Urbana sociologija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu O. Čaldarovića *Suvremeno društvo i urbanizacija* (1987), *Društvena dioba prostora* (1989), *Urbano društvo na početku 21. stoljeća. Osnovni sociološki procesi i dileme* (2011), *Čikaška škola urbane sociologije. Utemeljenje profesionalne sociologije* (2012), te u suautorstvu s Janom Šarinčić *Suvremena sociologija grada. Od nove urbane sociologije prema sociologiji urbanog* (2015).

U znanstvenim i istraživačkim institutima, prije svega Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu i Institutu društvenih istraživanja Ivo Pilar, kontinuirano se provode urbanosociološka istraživanja koja su rezultirala mnogobrojnim znanstvenim radovima objavljenima u domaćim i inozemnim znanstvenim časopisima, ali i studijama, znanstvenim knjigama i monografijama hrvatskih gradova. Također u razdoblju djelovanja → Urbanističkog instituta Hrvatske, posebice u drugoj polovici XX. st., kao dio interdisciplinarnog istraživačkog tima prisutni su i urbani sociolozi koji surađuju s urbanistima na izradbi mnogobrojnih urbanističkih studija.

Neka su od važnijih djela knjige Ivana Rogića, dugogodišnjeg voditelja urbanosocioloških istraživanja u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar i profesora na Arhitektonskome fakultetu, *Stanoviti i biti. Rasprave iz sociologije stanovanja* (1990), *Periferijski puls u srcu od grada. Zamke revitalizacije* (1992), *Tko je Zagreb? Prinosi sociološkoj analizi identiteta grada Zagreba* (1997), te mnogobrojne monografije hrvatskih gradova u kojima je kao autor ili suautor interpretirao rezultate empirijskih istraživanja – urbanosociološke studije Zagreba, Rijeke, Splita, Siska, Dubrovnika, Vukovara, Kutine i dr. Hrvatskoj urbanoj sociologiji znatan su doprinos dali i radovi autorice Dušice Seferagić koja je realizirala niz istraživanja u Institutu za društvena

istraživanja u Zagrebu, prije svega istražujući prakse stanovanja kao jednu od tema urbane sociologije. Ističe se njezina knjiga *Kvaliteta života i nova stambena naselja* (1988), kao i mnogobrojni drugi radovi u suautorstvu, u kojima su publicirane spoznaje višegodišnjega istraživačkog rada u području urbane sociologije.

Među pripadnicima srednje i mlađe generacije hrvatskih urbanih sociologa, u prvim se desetljećima XXI. st. i dalje njeguje pristup koji povezuje istraživanja hrvatskih gradova i objavljivanje znanstvenih radova u renomiranim domaćim i međunarodnim znanstvenim časopisima. Kontinuitet objavljivanja autorskih znanstvenih knjiga i monografija obilježava i ove generacije urbanih sociologa, među kojima se ističu autorske znanstvene knjige: *Urbani rituali* (2004) Anke Mišetić, *U potrazi za drugim prostorom. Sociologijski aspekti sekundarnog stanovanja u Hrvatskoj* (2012) Gerana-Marka Miletića, *Vitalni gradovi. Pogled iz perspektive stručnjaka zaposlenih u gradskim upravama* (2012) A. Mišetić, G.-M. Miletića i Sare Ursić, *Urbane transformacije suvremenog Zagreba* (2013) Jelene Zlatar, *Kvaliteta života u novostambenim naseljima i lokacijama u zagrebačkoj mreži naselja* (2015) J. Zlatar i Anđeline Svirčić Gotovac, *Povijesna jezgra Šibenika. Između propadanja i revitalizacije* (2015) Ivice Poljička, *Privrženost gradu. Socioprostorne veze u urbanom kontekstu* (2018) Sanje Stanić i Antonije Ninčević, *Gradski projekt Prostor središta Trešnjevke* (2020), *Gradski projekt Zagrepčanka u Heinzellovoj ulici* (2021), *Gradski projekt Ciglana Črnomerec* (2022) Jane Vukić, te *Život zagrebačkih tržnica. Perspektiva postmoderne paradigme grada* (2024) Nike Đuho. Znanstvene radove iz urbane i ruralne sociologije i srodnih znanstvenih područja od 1963. objavljuje časopis *Sociologija i prostor* Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu.

LIT.: V. Lay: *Razvoj urbane sociologije u Hrvatskoj. Znanstvena kronologijska notacija*. Revija za sociologiju, 5(1975) 4, str. 12–25. — D. Seferagić: *Razvoj sociologije grada i prostora u Hrvatskoj*. Sociologija i prostor, 51(2013) 2(196), str. 281–290.

A. Mišetić

Urbanistički institut Hrvatske, projektna organizacija za prostorno i urbanističko planiranje, osnovana 1947. u Zagrebu pod imenom Urbanistički institut NRH (poslije SRH, odn. Hrvatske). Niz godina bio je središnja takva organizacija u zemlji, provodeći znanstvenoistraživački rad, programiranje, planiranje i projektiranje u vezi s uređenjem prostora, gradova i naselja te zaštitom i očuvanjem okoliša.

Osnovan je Odlukom Ministarstva građevina NRH u sklopu državne uprave, izdvajanjem Sektora za regulaciju iz sastava Zemaljskog građevno-projektnog zavoda. Prvi direktor i inicijator osnutka bio je → Vlado Antolić. Isprva okupivši tek

petnaestak zaposlenih, stvorena je stalno rastuća jezgra koja je trebala unaprijediti urbanističku praksu i pružiti potporu intenzivnoj obnovi zemlje u poslijeratnom razdoblju. Već 1948. izrađuju se urbanistički planovi (direktivne regulacione osnove) 38 gradova – Zagreba, Siska, Karlovca, Rijeke, Varaždina, Slavonskog Broda i dr. Prešavši pod nadležnost zagrebačke gradske uprave, iz sastava Instituta izdvojio se 1951. Zavod za urbanizam Narodnoga odbora grada Zagreba (isprva Biro za urbanizam, od 1957. → Urbanistički zavod grada Zagreba). Godine 1954. Institut postaje ustanova sa samostalnim financiranjem, te se osamostaljuje riječka podružnica (→ Urbanistički institut Rijeka) i splitska podružnica (→ Urbanistički zavod Dalmacije – Split), koje su neko vrijeme djelovale u njegovu sastavu.

Iskorak u razvoju domaće prostornoplanerske prakse predstavljala je *Metodologija regionalnog prostornog planiranja* koju je Institut izradio 1954–56., a njezinu prvu implementaciju *Regionalni prostorni plan Kotara Krapina*, koji je od tada bio uzorom prostornog planiranja u Jugoslaviji. Važno razdoblje u povijesti Instituta obilježilo je djelovanje vezano uz Jadransku obalu i turizam. Godine 1959. Urbanističko društvo Hrvatske pokrenulo je inicijativu za reguliranje izgradnje na obali i otocima, zbog otpočete intenzivne izgradnje hotelskih i apartmanskih zgrada, neplanskog širenja gradskih naselja, neprikladnog izbora trase Jadranske magistrale i sl. Odazvavši se inicijativi, Institut je izradio niz prostornih studija i planova, među kojima se ističu metodološka studija *Planiranje turističkih područja na Jadranu* (1963), *Program dugoročnog razvoja i plan prostornog uređenja jadranskog područja* (1964–67), te niz projekata izrađenih u sklopu zajedničkih programa za razvoj UN-a i jugoslavenske vlade Projekt Južni Jadran (1969) i Projekt Gornji Jadran (1972). Na osnovi toga izrađeni su i planovi prvih turističkih apartmanskih naselja, npr. Červar–Porata (1971., 1975–77). Istom razdoblju pripadaju i kontinentalni *Regionalni prostorni plan razvoja turizma i rekreacionih centara Slavonije i Baranje* (1966) te *Generalni uređajni plan Nacionalnog parka Plitvice* (1971).

Prateći razvoj zakonodavstva i struke, Institut postaje nositeljem sve kompleksnijih zadaća iz širokog područja prostornog planiranja, urbanizma i arhitekture, usporedno razvijajući znanstvenoistraživačku osnovu. Među prostornim planovima ističe se niz prostornih planova manjih područja, npr. Makarske (1967), Istre (1969), Zagrebačke regije (1972–77), Općine Županja (1979), Općine Duga Resa (1983), područja posebne namjene Kumrovec–Kozjansko (1980), Nacionalnog parka Kornati (1987), Zajednice općina Siska (1986), što je rezultiralo suradnjom na izradbi *Prostornog plana SR Hrvatske* (1974) i izradbom *Prijedloga prostornog plana SR Hrvatske* (1987). Generalnim urbanističkim

planovima do 1987. obuhvaćeno je 120 gradova i naselja s više od 300 elaborata, a ističu se oni gradova (Osijek, Karlovac, Sisak, Vinkovci, Velika Gorica, Poreč, Makarska, Vukovar i dr.), naselja gradskog karaktera (Opuzen, Perušić, Karlobag, Lički Osik, Marija Bistrica, Fažana, Vrata–Fužine–Lič, Skrad, Oroslavje), naselja i cjelina svojstvenog karaktera (Kumrovec, Jasenovac, Krapinske Toplice i Stubičke Toplice, Podgora, Premantura, Borje, Vršar), turističkih područja (Dajla–Nudo–Mareda–Pineta, Poreč–Tar–Vabriga–Lanterna, Gajac–Novalja, Barbariga). Institut je do 1987. izradio i više od 1000 detaljnih, odn. provedbenih urbanističkih planova, a od 254 grada i naselja za koje su se radili planovi te vrste, za 63 su izrađena više od tri plana (npr. Zagreb 79). Na osnovi provedbenih urbanističkih planova su se tijekom 1970. radili urbanistički projekti uglavnom stambenih naselja, kojima je Institut ostvario značajna postignuća (npr. zagrebačke Dugave 1976., Slobostina 1978., Mirogaj – Gaj urni). Osim navedenoga, u razdoblju do 1987. Institut je ostvario niz značajnih arhitektonskih realizacija integriranih s urbanističkim i pejzažnim sklopovima, a posebno se ističu Nacionalna i sveučilišna biblioteka (natječaj 1978–81), Krematorij (natječaj 1983–85), sportski centar Cibona (1985–87), upravna zgrada INA-trgovine (1986–87) u Zagrebu, turističko stambeno naselje Mareda i dr. Institut je 1987. obuhvaćao tri zavoda (za prostorno planiranje, za urbanističko planiranje, za provedbeno planiranje i arhitekturu) i Centar za znanstvenoistraživački rad, a imao je više od 130 zaposlenih.

U novim društvenim okolnostima prelaska ingerencije nad prostornim planiranjem u nadležnost proračunski financiranih ustanova većih jedinica lokalne samouprave, od 1996. Institut djeluje kao dioničko društvo, a od 2009. kao društvo s ograničenom odgovornošću. Godine 2026. imao je interdisciplinarni tim od petnaestak zaposlenika, a bavio se prostornim planiranjem i urbanizmom, arhitektonskim projektiranjem, izradbama prostorno-programskih studija, zaštitom okoliša, krajobraznom arhitekturom, infrastrukturnim planiranjem, vođenjem projekata i savjetovanjem.

Tijekom gotovo 80 godina rada, u Institutu je izrađeno više od 10 500 različitih radova i projekata, na izradbi kojih je radilo gotovo 400 djelatnika. Među njima se osobitim doprinosom ističu: V. Antolić, Aleksandar Bašić, Drago Bradić, Duška Bradić, → Ivan Čižmek, Vojislav Dević, Ninoslav Dusper, Viktor Duško Hećimović, → Marijan Hržić, Vladimir Ivanović, → Branko Kincl, → Dragutin Kiš, → Miroslav Kollenz, → Neven Kovačević, → Zvonimir Krznarić, → Ninoslav Kučan, Ivan Lay, → Davor Mance, → Mirko Maretić, Antun Marinović, Juraj Matijević, Tamara Mihinjač Pleše, → Dinko Milas, Terezija Mirković Berković, → Radovan Mišćević, → Velimir Neidhardt, Dunja Ožvati, Antun Paunović, Branko Petrović, → Goran Rako,

→ Matija Salaj, → Emil Seršić, Zdravko Švigir, Mladen Uglješić, → Antun Ulrich, Branko Vasiljević, → Fedor Wenzler i dr.

Direktori Urbanističkog instituta Hrvatske	
Vlado Antolić	1947–51.
Josip Bazeli	1952.
Branko Petrović	1954–58.
Mirko Premužić	1958–70.
Sergije Nonveiller	1970–73.
Neven Kovačević	1973–85.
Ante Stipančić	1985–90.
Damir Šalat	1990–92.
Vladimir Tutek	1992–96.
Ninoslav Dusper	od 1996.

LIT.: M. Premužić: *Organizacija urbanističke službe u NR Hrvatskoj*. Čovjek i prostor, 3(1956) 51, str. 1–2. — P. Ungar, F. Gašparović: *Stanje i problemi urbanističke službe u NRH*. Čovjek i prostor, 7(1960) 101, str. 3. — M. Premužić: *15-godišnjica Urbanističkog instituta NRH*. Čovjek i prostor, 9(1962) 108–109, str. 1., 2., 7. — F. Gašparović: *Prostorno planiranje jadranskog područja i planiranje razvoja turizma*. Arhitektura, 25(1971) 111–112, str. 35–59. — A. Pasinović: *30-ta obljetnica Urbanističkog instituta SR Hrvatske*. Čovjek i prostor, 25(1978) 298, str. 5 — *Urbanistički institut SR Hrvatske 1947–1987*. Zagreb, 1987. — *Urbanistički institut Hrvatske, d. d., 1947–1997*. U: *Hrvatski prostor – temeljno nacionalno dobro* (zbornik radova okruglog stola). Zagreb, 1997. — V. Mattioni: *Jadranski projekti. Projekti južnog i gornjeg Jadrana 1967. – 1972*. Zagreb, 2003. — N. Tandarić, C. Watkins, C. D. Ives: *Urbano planiranje u Hrvatskoj tijekom socijalističkog režima*. Hrvatski geografski glasnik, 81(2019) 2, str. 5–41.

Urbanistički institut Rijeka, projektna organizacija za prostorno i urbanističko planiranje, osnovana 1952. u Rijeci. Nastala je na poticaj → Zdenka Kolacija, koji je bio ravnatelj do 1956. Isprva je djelovala kao riječka podružnica → Urbanističkog instituta Hrvatske, koja se osamostalila 1954. te stekla nezavisnost i od upravnih tijela, a djelovala je pod imenom Urbanistički institut za Istru i Hrvatsko primorje. Usprkos slaboj ekipiranosti, Institut je 1955–57. izradio *Idejni urbanistički plan Kvarnerskog regiona i program generalnoga urbanističkog plana Rijeke*. Od 1959. nosio je naziv Urbanistički institut Rijeka, te svoje djelovanje usmjeravao na uže riječko područje. Godine 1962. donesen je *Prijedlog Generalnoga urbanističkog plana grada Rijeke*, a do početka 1970-ih i šezdesetak detaljnih planova gradskih naselja (npr. detaljni urbanistički plan središta grada Rijeke, 1971) ili detaljnih prostornih planova primorskih mjesta (Crikvenica, Mali Lošinj) u sklopu Projekta Gornji Jadran koji se odvijao u suradnji s UN-om. Među djelatnicima Instituta u tom se razdoblju ističu → Igor Emili, → Zdenko Sila i dr. Godine 1971. osnovan je Zavod za urbanizam i izgradnju Rijeke

(isprva Riječki urbanistički institut), financiran iz gradskoga proračuna, koji je 1974. donio *Generalni urbanistički plan Rijeke*. Od tada do gašenja 1990-ih Urbanistički institut Rijeka kao financijski samostalna organizacija nastavio je svoju djelatnost u sve manjem opsegu, pokušavajući proširiti svoj djelokrug i izvan riječkog prostora.

Zavod za urbanizam i izgradnju Rijeke ukinut je 1985., kada je osnovan Zavod za prostorno planiranje i zaštitu čovjekove okoline Zajednice općina Rijeke. *Prostorni plan Zajednice općina Rijeke* donesen je 1984., a *Prostorni plan općine Rijeke* 1985. Među nizom detaljnih planova što su izrađeni u sljedećim godinama ističe se *Provedbeni urbanistički plan centra grada Rijeke* (1992), *Provedbeni urbanistički plan za sportski aerodrom i automotodrom na Grobničkom polju* (1993). Godine 1994. dotadašnji je riječki zavod postao Zavod za razvoj, prostorno planiranje i zaštitu čovjekova okoliša (od 2002. Županijski zavod za održivi razvoj i prostorno planiranje, od 2008. Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije, dok se od tada osiguravanjem uvjeta za prostorno planiranje na području Grada Rijeke bavi Odjel gradske uprave za urbanizam, ekologiju i gospodarenje zemljištem. *Prostorni plan Primorsko-goranske županije* izrađen je 2000. Zavod je izradio i mnogobrojne prostorne planove područja posebnih obilježja (npr. Parka prirode Učka 1999., Nacionalnog parka Risnjak 2001), detaljne planove uređenja i urbanističke planove uređenja (npr. povijesne jezgre Grada Kastva 1999), prostorne planove uređenja svih gradova i općina Županije, te novi *Prostorni plan Primorsko-goranske županije* (2013).

LIT.: *Prostorno planiranje u Primorsko-goranskoj županiji*. Rijeka, 2011. — A. Randić: *Retrospektiva prostornog planiranja u Primorsko-goranskoj županiji*. U: 30 godina Zavoda za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije (1985. – 2015.). Rijeka, 2015., str. 291–300.

Urbanistički zavod Dalmacije – Split,

projektna organizacija za prostorno i urbanističko planiranje, osnovana 1947. u Splitu. Dugo je vremena predstavljala središnju takvu ustanovu na području Dalmacije. Osnovana je kao Urbanistički centar – Split Oblasnog narodnog odbora Dalmacije, 1951–54. djelovala je kao Centar za područje Dalmacije → Urbanističkog instituta Hrvatske a od 1954. kao državno poduzeće Urbanistički projektni biro – Split, sa samostalnim financiranjem. Biro je 1955. ustrojio odjele za urbanizam, za arhitekturu i za povijest graditeljstva te promijenio naziv u Urbanistički biro – Split, proširivši djelatnost i na pripremu stambene izgradnje. Nakon neuspjelog pokušaja da se Biro sjedini s Urbanističkim zavodom Kotara Split, od 1968. poduzeće je i dalje djelovalo prema gospodarskim načelima kao Urbanistički zavod Dalmacije – Split, uglavnom radeći za splitsku i druge dalmatinske općine. Od 1955. u